

Tetovanie - čo s tým? Aký postoj má k nemu dnes človek i kresťan zaujať? Čo na to hovorí súčasná medicína, psychológia či kresťanské náboženstvo? Prečo sa človek necháva potetovať? Aké má na to dôvody či motivácie? Je to len móda, umenie či súčasť kultúry? Ako človek, kresťan, katolícky kňaz i kresťanský psychológ sa snažím v tomto článku ponúknuť odpovede na tieto a podobné otázky. Tento článok je akoby vyskladanou mozaikou, skladajúcou sa z kamienkov rôznych vedeckých uhlov pohľadu na tetovanie, ktoré je dnes celosvetovým fenoménom a pochopiť jeho zmysel i význam je veľkou výzvou pre súčasného človeka bez rozdielu na náboženské presvedčenie, rasu, národ či kultúru.

Definícia a etymológia

Tak ako mnoho iných kultúrnych zvykov a umeleckých štýlov či trendov, aj tetovanie urobilo behom stáročí celý rad cyklov rozkvetu i úpadku, nikdy však úplne nevymizlo (porov. Hemingson, 2010). Slovo tetovanie alebo synonymum tetovať etymologicky pochádza z polynézskeho (tahitského) slova *tat(a)u*, čo znamená správne udrieť. Je to trvalý výtvarný prejav na pokožke tela, často v spojitosti s iniciáciou (porov. Becker, 2007). Tetovanie je vlastne vpichovanie čiernobielych či farebných obrazcov do pokožky tela človeka na ozdobu alebo označenie. V poľnohospodárstve znamená trvalé značkovanie zvierat do miest s tenkou alebo holou kožou (porov. Petráčková & Kraus, 1997).

Historický, etnografický a kultúrny pohľad

Tetovanie má svoj počiatok v pradávnych dobách a kultúrach staroveku a vyznačovalo sa vysokou remeselnou úrovňou prevedenia. Bolo to najmä medzi obyvateľmi Afriky. Muži a ženy sa oddávna usilujú vzbudzovať pozornosť farbením tváre, nechťov a podobne. Tetovanie ako iniciácia spočíva v magických alebo symbolických motívoch, môže byť znamením klanového alebo hodnostného zaradenia, niekedy tiež len ozdobou, trvanlivým druhom pomalovania tela. Variantom tetovania je zjazvenie obvykle v kultúre starých Tasmáncov, predovšetkým v Afrike (porov. Becker, 2007). Najlepšie výsledky vo farebnom tetovaní dosahovali Maorovia na Novom Zélande a obyvatelia tichomorských ostrovov. U Maorov tetovanie označuje príslušnosť ku kmeňu a postavenie a je výrazom osobitosti a dôstojnosti. Ornamenty na koži sú kronikou zaznamenávajúcou mená predkov a mytologické súvislosti, preto im išlo vlastne o obraz ľudskej duše. Tiež mnohé severoamerické kmene poznali tetovanie. Zaujímavou technikou zapúšťania farby do pokožky je tiež zo Sibíri známe preťahovanie sadzami začiernených vlákien pod kožu. Ďalším spôsobom takej výzdoby je napr. zapúšťanie amuletov pod kožu (Krováci, obyvatelia Zadnej Indie). Farebné tetovanie je známe už z európskeho neolitu. Návrat kapitána Jamesa Cooka z plavby okolo sveta v 18. storočí a predstavenie polynézskeho tetovania vtedajšej anglickej spoločnosti znamenalo začiatok módného tetovania (porov. Becker, 2007; Hemingson, 2010).

Témy a motívy tetovania

V mnohých kultúrach je tetovanie odpradáva súčasťou zložitých prechodových a iniciačných rituálov a slúži aj ako znak postavenia v spoločnosti, symbol viery a náboženského vyznania, dôkaz statočnosti a vojnovnej zdatnosti, erotické lákadlo, vyznanie lásky, forma trestu, ochranný amulet či talizman alebo označenie otroka, vyhnanca či zločinca. Tetovanie slúži už odpradáva tiež ako vnútorný znak príslušnosti k určitému náboženstvu a známka hlbokkej oddanosti viere a jeho symbol. Oddaní veriaci najrôznejších vierovyznaní sa často nechávajú tetovať na pamiatku vykonanej náboženskej púte. Kríže, anjeli, holubice a iné náboženské obrazy dodnes patria medzi celosvetové najobľúbenejšie tetovacie motívy (porov. Hemingson, 2010). Málokto symbolika má v tetovaniach rovnako dlhú a pestrú históriu ako tá vojenská. Tetovanie je uctievaná vojenská tradícia a v mnohých kultúrach sú telesné ozdoby odpradáva známkou skutočného bojovníka. K vojenským motívom patria znaky armádnych jednotiek, štátne vlajky a symboly rôznych druhov ozbrojených síl (porov. Hemingson, 2010).

Tetovanie je odjakživa obklopené aj istým sexuálnym či erotickým nádychom. V tradičných kultúrach často signalizuje, že žena dosiahla pohlavnú zrelosť a je pripravená vydať sa. Muži i ženy moderných spoločností si vyberajú motívy, ktoré podčiarkujú a priťahujú pozornosť k ich mužským, respektíve ženským pohlavným atribútom. Mužské tetovania často nápadne zdôrazňujú silu a upozorňujú na svalnaté horné partie, najmä ramená a paže. Navyše si muži vyberajú vzory, ktoré pôsobia chlapsky a „tvrdo“, hlavne veľké šelmy, dravce a iné symboly sily a mužnosti. Dievčatá a ženy si často vyberajú zreteľne ženskejšie motívy, najpopulárnejšie sú motýle, kvetiny a delfíny. Ženské tetovanie priťahuje muža k jej telovým krivkám. Veľa žien si vyberá umiestnenie tetovania tak, aby mohli svoje tetovanie nenútené vystaviť na obdiv, ale aj strategicky ukryť (porov. Hemingson, 2010). Častým motívom tetovania je vyznanie lásky. Jednoznačne najčastejšie ľutujú ľudia tetovanie s menom či iniciálami svojej bývalej lásky. Predsa len zostávajú srdce i kvetiny hlavným zdrojom príjmov rôznych tetovacích salónov. Ďalším príkladom vyznania lásky je tetovanie mien rodičov alebo pamätné tetovanie spomínajúce na zosnulú lásku, dieťa, člena rodiny alebo kamaráta (porov. Hemingson, 2010).

Ďalším motívom tetovania je určitá poverčivosť. Ľudia si dávajú tetovania ako talizman či ochranný amulet. Takmer všetky kultúry, ktoré praktizujú tetovanie, pevne veria, že určité vytetované symboly svojho nositeľa pred niečím ochránia alebo mu prinesú šťastie. K obľúbeným tetovacím námetom patria štvorlístky, podkovy a celý rad náboženských symbolov (porov. Hemingson, 2010).

Tetovanie sa odpradáva, niekedy i násilím, vykonávalo ako forma trestu. V antickom Ríme sa ním často označovali otroci, vojenský zajatci a zločinci. V Japonsku kedysi trestali zločincov tetovaním na čele, ktoré zreteľne určovalo povahu ich previnení. Jedným zo symbolov nacistickej krutosti počas druhej svetovej vojny sa stalo nútené tetovanie židovských väzňov v koncentračných táboroch. Takisto dnešní obyvatelia väznic si vytvorili určitú spoločnú kultúru a symbolický jazyk, v ktorom tetovacie motívy nesú veľmi konkrétne

významy (porov. Hemingson, 2010).

Techniky a umiestnenie tetovania

Úlohou kože je chrániť ľudské telo pred mnohými typmi poškodenia, preto je mimoriadne pevná a odolná. Tetovacie náčinie teda musí byť patrične ostré. K dopraveniu farbiva pod kožu slúžili kedysi napríklad lastúry, hrebene, dlátka alebo ihly, materiálom bola kosť, slonovina, drevo alebo kov. Až do začiatku priemyselnej revolúcie, ktorá zmenila všetky aspekty našej civilizácie, vrátane metódy tetovania, presnejšie do roku 1892, keď bol vynájdený prvý tetovací strojček, sa tetovalo výhradne ručne. Tradičné tetovanie ručnými nástrojmi bolo zdĺhavé a väčšinou i finančne nákladné. Dnes teda používa väčšina západných tatérov tetovacie elektrické strojčeky. Medzi desať najobľúbenejších miest na tetovanie patria tieto časti ľudského tela: 1. bedrá; 2. ruky; 3. chrbát; 4. hrudník; 5. zápästie; 6. členok; 7. horná časť chodidla (priehlavok); 8. pás na paži ruky; 9. prsia; 10. krk (porov. Hemingson, 2010).

Filozofický pohľad

Jeden známy americký tvorca tetovaní tvrdil v 90. rokoch 20. storočia, že v tetovaniach je veľmi silný koncept vytvárať priateľstvo so smrťou, konfrontovať a transcendovať smrť skôr ako premenu než smrť skutočnú a vlastnú, v zmysle smrti a vzdania sa ľudského ega. Tak sa prichádza k bodu mystického zážitku, v ktorom ego odchádza ako nejaká škrupina a to, čo zostane, je čisté bytie (porov. Gnerre, 2016). Pre človeka kresťana je tento filozofický pohľad neprijateľný.

Biologický a medicínsky pohľad

Čo hovorí na tetovanie súčasná biológia a medicína? Aby som to zistil, osobne som sa stretol 20. 11. 2018 v Univerzitnej fakultnej nemocnici Louisa Pasteura v Košiciach s prof. MUDr. Pavlom Jarčuškom, PhD., infektológom, t. j. lekárom odborníkom na náuku o nakažlivých chorobách, ich predchádzaní a liečení. Pán profesor je zároveň prorektorom pre rozvoj a európsku problematiku na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Tvrdí, že keď si ľudia nechajú urobiť tetovanie, tak v 90% prípadov to má neutrálny vplyv na zdravie človeka. Všetko závisí, do akého tetovacieho salóna človek ide. Najväčším rizikom tetovania je prenos rôznych infekcií, predovšetkým je tu veľké riziko prenosu infekčnej pohlavnej choroby AIDS, vírusu HIV, dokonca väčšie, ako pri sexuálnom styku. Ďalšími rizikami a nebezpečenstvami, ktoré spomína profesor Jarčuška je, že tetovaním sa človek môže ľahko nakaziť a získať hepatitídu - zápal a poškodenie pečene alebo žltáčku typu B a C. To všetko sa prenáša krvou. Samotné tetovacie štúdiá musia podľa zákona spĺňať prísne zdravotnícke kritéria a normy, aby sa zabránilo prenosu týchto infekčných chorôb. Musia mať na to aj špeciálne zdravotné licencie (povolenia). Stojí to veľa peňazí, preto aj nechať si urobiť tetovanie v týchto tetovacích štúdiách je drahšie. No nie všetky tetovacie štúdiá to spĺňajú kvôli financiám a tým pádom hrozí veľké riziko prenosu infekčných chorôb, lebo tetovacie ihly sa

len umývajú, až tak často nemenia a častokrát krv jedného klienta zostáva aj v samotnej farbe, ktorá sa používa pri rôznych klientoch, aj keby sa ihly stále menili.

Z hľadiska estetického a medicínskeho je potrebné zvážiť, či človek chce mať jedno a to isté tetovanie na celý život. Pomaly každý druhý človek na svete má tetovanie. Profesor Jarčuška tvrdí, že existujú aj dočasné tetovania, kde ide o vsádzanie bio-odbúrateľného pigmentu pod kožu. Jeden rok je tetovanie pekné, ale potom už nevyzerá dobre a farba sa biologicky odbúrava a stráca. Vo všeobecnosti sa dá tetovanie odstrániť laserom, no je to veľmi bolestivé, lebo sa pritom odstráni aj vrstva pokožky. Samotné odstraňovanie tetovania je veľmi nákladné. Profesor Jarčuška hovorí, že tetovanie spôsobuje aj prenos infekcií, lebo do tela potetovaného človeka sa dostáva cudzorodá látka - pigment farby, ktorý niekedy môže spôsobiť vzácnu alergiu, ktorá môže byť permanentná. V nových tetovaniach sú prítomné aj kovové prvky, pričom v starých tetovaniach bol len atrament. Medicína dnes ešte mnohé veci nevie presne zhodnotiť, ktoré sa ukážu až po 10-15 rokoch. Takisto veľkým problémom pri tetovaniach je aj zvýšenie rizika neobjavenia rakoviny kože v rannom štádiu. Je ťažké nájsť melanóm - čierne znamienko, ak by sa malo jednať u potetovaného človeka o rakovinu kože. Samotným tetovaním sa zvyšuje riziko rakoviny kože, keďže samotný pigment farby tetovania obsahuje ťažké kovy, ako je kobalt, chróm a olovo, čo pôsobí toxicky na organizmus a telo človeka. Takisto potetovaný človek nemôže byť dočasným a niekedy aj trvalým darcom krvi, lebo často hrozí riziko prenosu rôznych infekčných chorôb. Nakoniec, ďalšími rizikami dať si urobiť tetovanie je aj zvýšenie rizika zmeny potenia sa v organizme človeka, zvýšenie bakteriálnej infekcie a zvýšenie rizika komplikácií počas iných medicínskych procedúr u potetovaného človeka (porov. Freeman, 2018). Podľa štatistických odborných psychiatrických výskumov sa tiež zistilo, že dospievajúci mladí ľudia, ktorí si nechali urobiť aspoň jedno tetovanie, sú náchylnejší súhlasiť s používaním prechodných drog, ako sú cigarety, alkohol a marihuana, ako aj schváliť skúsenosť s tvrdými drogami, ako je kokáin, kryštálový metamfetamín a extáza (porov. Sadock, Sadock & Ruiz, 2015).

Štatistický a demografický pohľad

Tetovanie sa stalo rozšírenejším najmä medzi dospievajúcou mládežou od začiatku 80. rokov 20. storočia. Vo všeobecnej populácii približne 10 až 13% dospievajúcej mládeže má tetovania. Z viac ako 500 dospievajúcich skúmaných na vedecké účely sa ukázalo, že 13,2% udávajú najmenej jedno tetovanie. Podľa týchto odborných výskumov tetovanie je rozšírené viac u dievčat ako u chlapcov (porov. Sadock, Sadock & Ruiz, 2015).

Psychologický pohľad

Ľudia sa dnes nechávajú potetovať, lebo sa im to jednoducho páči, je to módne i štýlové, pričom tvrdia, že si so svojim telom môžu robiť, čo chcú. Obrazová zložka tetovaní sa spája s emotívnou, vnímajúcou a zmyslovou stránkou ľudskej duše (porov. Hemingson, 2010). Stretol som sa s názormi niektorých ľudí, ktorí trpeli alebo trpia rôznymi druhmi depresie, a

nechali si urobiť tetovanie oblúbeného obrázka alebo povzbudivej vety, ktoré im pomáhali pri pohľade na nich myslieť optimistickejšie a prekonať aktuálnu depresiu či zlú náladu. Psychologicky a autosugestívne je to možné, no vedecky, ak ide o vážnu psychickú depresívnu poruchu osobnosti človeka, nepomôže sa len neustále pozeráť na svoje povzbudivé tetovanie, lebo tam už musí nevyhnutne nastúpiť psychiatrická odborná pomoc spojená s podávaním farmakologických liekov.

Mnohí ľudia si dávajú potetovať takmer každý kúsok svojho tela. No prečo to robia? Veď Boh dal každému krásne a prirodzené ľudské telo a stvoril človeka na svoj obraz a podobu (porov. Gn 1, 26), Z psychologického hľadiska môže byť človek niekedy nespokojný sám so sebou a s výzorom svojho tela. Človek je s ním buď spokojný, alebo nespokojný, protiví sa mu, ba mu je až odporné a ho odmieta. Takýto človek si myslí, že tetovaním sa bude viac páčiť sebe i druhým. Keď má človek problém s prijatím vlastného tela, je za tým väčšinou nejaké duchovné či psychické zranenie z detstva. Nechať si urobiť tetovanie je častokrát nevedomým obranným mechanizmom kompenzovať niečo, čo človekovi chýba, lebo to nedostal v minulosti a teraz to takto potrebuje umelo nahradiť.

Ďalším psychologickým javom u človeka s tetovaním je snaha ukázať sa na verejnosti pred druhými a vystaviť na obdiv svoje potetované telo. Častokrát tu ide o istú formu exhibicionizmu - vystaviť sa obdivu druhým. Niekedy to môže viesť k chorobnej túžbe po obdive... Iný prípad je u človeka, ktorý si nechá urobiť nejaké malé tetovanie len sám pre seba, ktoré sa nesnaží ukazovať na verejnosti, nepotrebuje to, ale vie o tom len on a snád jeho najbližšia rodina či priatelia.

Biblický, kresťanský a morálny pohľad

Poľský kňaz Sławomir Kostrzewa (2018) i americký kňaz Mike Schmitz (2017), z ktorých videí a prednášok na internete som čerpal, rozprávajúc o tejto horúcej téme ohľadom tetovania, uvádzajú hlavný biblický citát z *Knihy Levitikus* (19, 28), kde sú tieto slová: „Pre mŕtveho si nerobte zárezy do tela! Nevypalujte si do kože nijaké znamenia! Ja som Pán!“ V tomto texte je jasné, že Pán Boh zakázal izraelskému národu nechať si urobiť tetovania na tele. Tento biblický text však treba vidieť v kontexte tej doby, kultúry a vtedajších pohanských náboženských zvykov. Bolo bežným javom vo vtedajších pohanských náboženstvách, že pohania, ktorí verili rôznych božstvám, si nechali urobiť tetovania ako istý rituál a akt zasvätenia sa nejakým mŕtvym (napr. príbuzným) alebo výslovne pohanským božstvám a bôžikom, aby im slúžili. Častokrát to boli rôzni zlí démoni. Boh toto, samozrejme, zakazoval Židom ako členom vyvoleného národa a Božieho ľudu. Tetovanie v týchto pohanských rituáloch vtlačalo človekovi istú identitu božstva či démona a zároveň identitu spolupatričnosti k istému konkrétnemu pohanskému kmeňu. Židia dostali takýmto spôsobom od Boha cez Mojžiša inštrukciu, aby toto nerobili, lebo oni nemali kmeňovú identitu. Ich identitou bolo to, že sa stali vyvoleným Božím ľudom. Nemali si teda označovať či tetovať svoje telá, lebo ich identita spočívala v Bohu, ktorý je Bohom živý a pravdivý (porov.

Schmitz, 2017).

Boh si každého človeka akoby duchovne vytetoval na svoju božskú ruku. Prorok Izaiáš (*Iz 49, 16*) napísal: „Hľa, do dlaní som si ťa vryl.“ V tomto zmysle sa môže dedukovať, že ak si človek dáva tetovanie a tým sa zároveň zasväcuje niekomu inému (bôžikom, modlám, démonom), ako je pravý Boh, nemal by to robiť. Človek kresťan by si výslovne nemal dať tetovanie, ak by za tým bol takýto zlý duchovný zámer. Samozrejme, kresťan by si nikdy nemal dať tetovanie s démonickými, nemravnými, poverčivými, necudnými, vulgárnymi a hrubými obrázkami, ktoré by urážali samotného Boha a znevažovali by ľudskú dôstojnosť. Takisto dávať si tetovanie na intímnych miestach tela človeka s cieľom sexuálne niekoho dráždiť a zväzdať k nečistote a necudnosti je výslovne zlá vec z pohľadu kresťanskej morálky a protiví sa najmä šiestemu Božiemu prikázaniu. To by bolo zneužitím ľudskej sexuality a dôstojnosti. Svätý apoštol Pavol v *Prvom Liste Korintňanom* (6, 18 - 20) píše: „Varujte sa smilstva! Každý hriech, ktorého by sa človek dopustil, je mimo tela; kto však smilní, hreší proti vlastnému telu. A neviete, že vaše telo je chrámom Ducha Svätého, ktorý je vo vás, ktorého máte od Boha, a že nepatríte sebe? Draho ste boli kúpení. Oslavujte teda Boha vo svojom tele.“

Nakoniec treba tiež povedať, že mnohí duchovní otcovia a exorcisti majú bohaté skúsenosti s potetovanými ľuďmi i kresťanmi, ktorí po tom, ako sa nechali potetovať, mali veľké problémy v osobnom duchovnom živote a niekedy prežívali celkovú nechť k duchovnému životu, modlitbe a čítaniu Božieho slova. Ak tetovanie odrádza od aktívneho duchovného života a modlitby, čosi asi nebude v poriadku. Ak mal človek démonické tetovanie, mohol cítiť duchovný útlak zlého. Čo sa týka náuky Katolíckej cirkvi, už pápež Hadrián I. v roku 787 zakázal tetovania pre kresťanov. V 20. storočí pápež Pius XI. v encyklike *Casti connubii* sa nepriamo negatívne vyjadril k tetovaniám, no hlavne zdôraznil neporušenosť, posvätnosť a dôstojnosť ľudského tela.

A ak by sa predsa len veriaci človek slobodne a vedome rozhodol s čo najlepším duchovným úmyslom nechať si vytetovať nejaký citát z Biblie alebo svätý obrázok, je to „ospravedlniteľné“ či odobrené pred Bohom či Cirkvou? Treba povedať, že to, čo veriaceho kresťana identifikuje pred svetom a že patrí Pánu Bohu, nie je viditeľné a častokrát okázalé tetovanie na tele, ale predovšetkým neviditeľný Boží znak krstu, ktorým bol človekovi do duše či srdca vtlačený nezmazateľný duchovný znak Božej milosti, že patrí jedine Bohu a Ježišovi Kristovi, že je milované Božie dieťa. Nie samotný duchovný motív tetovania človeka identifikuje, že je kresťan, ale predovšetkým jeho vonkajší kresťanský život a skutky kresťanskej milosrdnej lásky k Bohu a blíznym. To je tá najťažšia, no i najkrajšia vec v živote každého kresťana a vyžaduje si od neho permanentné a denné rozhodovanie sa pre Pána Ježiša.

Praktický pohľad

Nechat si urobiť tetovanie je z praktického hľadiska správne alebo nesprávne? Známy maltský kňaz, rehoľník a exorcista páter Elias Vella (2013) tvrdí, že sa nedá ihneď tvrdiť, že samotné tetovanie je zlé. Treba povedať, že človek je častokrát nestály a prelietavý tvor. To, čo sa mu subjektívne páčilo včera, sa mu už nepáči dnes, a to, čo sa mu páči subjektívne dnes, sa mu už nemusí páčiť zajtra. Ak sa niekto rozhodne potetovať, väčšinou je to natrvalo, na celý život. No bude sa to dnešné tetovanie páčiť človekovi aj zajtra, aj o rok či o ďalšie roky? Mladému človekovi sa v mladosti môže páčiť jeho tetovanie, ale bude sa mu to páčiť po celý život? Životná prax ukazuje, že keď potetovaní ľudia dosiahnu istý vek, často sa hnevajú sami na seba a na ten moment, keď sa ako mladí ľudia rozhodli pre takého „skrášľovanie“ svojho tela a snažia sa ho čo najviac skryť.

Záver

Boh cez proroka Izaiáša (*Iz 43, 1. 3 - 4*) hovorí každému človeku: „Neboj sa, veď ťa vykúpim, po mene ťa zavolám, ty si môj! (...) Veď ja som Pán, tvoj Boh, Svätý Izraela, tvoj spasiteľ! (...) Pretože si drahý mojim očiam, vzácny a ja ťa milujem...“ Je jasné, že dobrý a milosrdný Boh miluje rovnako človeka s tetovaním alebo bez neho. Tetovanie jeho lásku k človeku nijako neovplyvňuje a neumenšuje, lebo aj potetovaný človek ostáva jeho milovaným synom či dcérou.

No treba povedať, že Boh dal každému človeku schopnosť rozlišovať a v slobode Božích detí voliť si medzi dobrom a zlom, čnosťou a hriechom, zdravím a rizikom straty zdravia a získania choroby. Človeku sa môžu páčiť mnohé veci, ktoré sú pre neho subjektívne krásne, lebo každý človek má odlišný vkus, umelecké cítenie či módnny typ. Veľmi múdro a výstižne povedal kedysi veľký apoštol národov, svätý Pavol: „Všetko smiem. Ale nie všetko osoží. Všetko smiem. Ale ja sa ničím nedám zotročiť“ (*1 Kor 6, 12*). Na konci objaviac a poznajúc už mnohé veci ohľadom tetovania, každý čitateľ si musí urobiť svoj vlastný záver, no hlavne odpovedať si na tieto dôležité základné otázky: Tetovanie ma ako človeka urobí lepším alebo horším? A ako veriacemu kresťanovi mi tetovanie pomôže k spáse alebo skôr mi môže uškodiť a sťažiť jej získanie?

Bibliografia

- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996.
- Becker, U. (2007). *Slovník symbolů*. Praha: Portál.
- Freeman, M. (2018). *5 dangerous health risks of tattoos*. In: www.health24.com
- Gnerre, C. (2016). *Piercing e Tatuomania, la morte dell'Ego*. In: *Radici Cristiane n. 119/novembre 2016*. Roma: Arti Grafiche la Moderna - Guidonia Montecelio.
- Hemingson, V. (2010). *Tetování. Katalog motivů. Základní příručka body-artu*. Praha/Čína: Slovart.
- Kostrzewa, S. (2018). *Ciało jest świątynią Ducha Świętego*. Varšava. In: www.youtube.com
- Kulan, J. (2018). *Osobný rozhovor s prof. MUDr. Pavlom Jarčuškom, PhD.* Košice.
- Petráčkova, V., Kraus, J. & kol. (1997). *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské

pedagogické nakladateľstvo.

Sadock, B. J., Sadock, V. A. & Ruiz, P. (2015). *Kaplan & Sadock's Synopsis of Psychiatry*. New York: Wolters Kluwer.

Schmitz, M. (2017). *Is It OK for Catholics to Get a Tattoo? 5 Things to Consider*. In: www.catholic-link.org

Vella, E. (2013). *Ahoj, Ježiš, môžeme sa porozprávať?* Bratislava: Per Immaculatam-LÚČ.

Mgr. PsLic. Ján Kulan

Článok bol uverejnený v časopise *Zasvätený život* 01/2019.

The post [Tetovanie - čo s tým?](#) appeared first on [Zasvätený život](#).

(Zamyslenie zo stránky zasvatenyzivot.sk.)